

Göç ve Yoksulluk Ekseninde Mekânda Bireyin İnşası: Kefernahum Filminin Göstergebilimsel Analizi

The Construction of the Individual in Space within the Axis of Migration and Poverty: A Semiotic Analysis of the Film Capernaum

Ferhat Kaçar, Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi,

E-posta: kacarfherhat@harran.edu.tr;

ORCID ID: 0000-0003-4053-7163

Araştırma Makalesi/Research Article

Öz

Kentsel yoksulluk, küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte gittikçe dünyanın en önemli problemlerinden biri haline gelmiştir. Göçlerin gittikçe küresel boyut kazanması, sermayenin, ticaretin, tüketim mallarının ve kültür ürünlerinin dolaşımının hızlanmasına ve eşitsizliklere neden olmaktadır. Küresel hareketliliğin artması, mekân akışkanlığını etkilemiş, göçmenlerin zaman-mekân deneyimleri gittikçe bütün disiplinlerin çalışma alanı haline gelmiştir. Dolayısıyla son dönemlerde küresel akışkanlık, göçlere bağlı yoksulluk ve kalabalık kentlerdeki yoksullaşma biçimleri; iktisat, sosyoloji ve iletişim disiplinlerinin önemli çalışma alanını oluşturmaktadır. Bu anlamda *Kefernahum* (2018) filmi kent yaşamının eşitsizliğin, kaosun, yersizliğin ve yurtsuzluğun çocukların ve kadınların dünyasında travmalara dönüşünün portresini çizmektedir. Film, yoksulluk ve küresel krizlerden kaynaklanan yolsuzluk, eşitsizlik ve bireylerin toplumsal yaşamda sahip olması gereken haklar üzerine düşünmeye sevk eden birçok metafor ve imge içermektedir. Filmde kent yaşamının gettolara dönüşen yapısı, kapitalist eşitsizlik dünyanın ekonomik sisteme göre biçimlenmiş bir düzenin somut eğretilemesi gibidir. Bu çalışmanın amacı *Kefernahum* filmiyle kentsel yaşamdaki yoksulluğun, eşitsizliğin bireylerin yaşamlarında yol açtığı travmaları irdelemektir. *Kefernahum* filmi; mekân, kapitalizm ve yoksulluk kavramı arasında dolaysız bir ilişki kurması açısından önemlidir. Filmin analizinde göstergebilim ve söylem analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bu çalışmada sonuç olarak, belirli mekanlarla özdeşleşen yoksulluğun çocuk ve kadınların yaşamlarındaki yıkıcı etkileri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Kefernahum,
kapitalist sistem,
kentsel yoksulluk,
göstergebilim, mekân

Abstract

Particularly with the acceleration of globalization, urban poverty has increasingly become one of the world's biggest problems. The increasing global dimension of migration leads to an acceleration of the circulation of capital, trade, consumer goods, and cultural products and causes inequalities. Increasing global mobility has affected the fluidity of space, and the time-space experiences of immigrants have become the field of study of all disciplines. Recently, global mobility, poverty forms associated with migration, and urban impoverishment in densely populated cities have become significant fields of study within the disciplines of economics, sociology, and communication. In this sense, the film *Capernaum* (2018) portrays the traumas resulting from the inequalities, chaos, displacement, and homelessness in the world of children and women within urban life. The film contains many metaphors and images that prompt contemplation on the corruption, inequality, and the rights that individuals should have in social life, all stemming from poverty and the global crises. In the film, the structure of urban life turns into ghettos, capitalist inequality is like a concrete metaphor for an order formed according to the world's economic system. The aim of this study is to examine the traumas caused by urban poverty and inequality in people's lives through an analysis of the film *Capernaum*. The film *Capernaum* is significant because it establishes a direct relationship between space, capitalism, and the concept of poverty. The methods of semiotics and discourse analysis are used to analyze the film. The result of this study is that the destructive effects of poverty associated with specific spaces on the lives of children and women are revealed.

Keywords:

Capernaum, capitalist
system, urban poverty,
semiotics, space

Başvuru Tarihi: 15.03.2023

Yayına Kabul Tarihi: 04.05.2024

Kaçar, F. (2024). Göç ve yoksulluk ekseninde mekânda bireyin inşası: Kefernahum filminin göstergebilimsel analizi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi (KİAD)*, (12), 1-26. DOI: 10.56676/kiad.1265766

Giriş

Bir toplumu anlamak için o toplumun sanat ürünlerinin içeriklerini ve kenti kullanma biçimlerine bakmak gerekir. Kent mekanındaki toplumsal ve bireysel ilişkiler, ilgili toplumların yaşam biçimlerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Kent mekanları, toplumsal hiyerarşiyi, sosyal yaşamı, toplumun demokratik yapısını ve refah düzeyini anlamak için sembolik bir anlama sahiptir. Dolayısıyla ekonomik, sosyal, kültürel ve politik süreçlerdeki sembolik anlam, kentsel eşitsizlik ve dışlanma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kentin sosyo-mekansal kapanma biçimi olarak gettolaşma ya da gecekondulaşma, küresel anlamda kent yoksulluğunun tanımlandığı yerlere dönüşmektedir.

Öte yanda kent mekanıyla ilgili tartışmalar ve tanımlamalar geçmişten günümüze kadar gelen bir tarihselliğe sahiptir. Kentle ilgili evrensel bir tanım yapılmadığı için kentle ilgili yapılan bütün farklı tanımlamaları kabul etmek gerekir (Mutlu ve Batmaz, 2020, s. 23). Kentlerin özgüllüğü, ulus devlet, uluslararası kapitalist ekonomideki değişimler ya da dünya sisteminin yarattığı ulusal ve uluslararası merkezileşme süreçleri etkisiyle giderek kaybolmaya başlamıştır. Dolayısıyla kentler, zenginler için modern gettolara olarak tanımlanırken, yoksullar içinde her türlü adaletsizliğin ve eşitsizliğin üretildiği yerler olarak ifade edilmektedir. Modernleşmeyle birlikte, zenginlerin yaşadığı yerler gönüllü gettolaşma alanları olarak kabul edilmekte ve buralarda ekonomik refah yüksektir. Gecekondu tarzı gettolarda ise eşitsizlik, yoksunluk ve yoksulluk söz konusudur. *Kefernahum* filmi bu anlamda zorunlu bir gettolaşma örneği olarak kabul edilebilir.

Mekanlar; kurumlar ve idari aygıtların oluşturduğu mahkemeler, okullar, hapishaneler, polis ve farklı alanlardaki memurların oluşturduğu gruplardan daha fazlasını ifade etmektedir. Kent yapılardan ziyade bir ruh halidir, birtakım gelenek ve adetlerin özünde yer alan davranış ve duyarlılığa karşılık gelmektedir. Kentler sadece bir yapı veya fiziki mekanlar değildir. İnsan hayatının süreçlerini kapsayan insan doğasının bir ürünüdür (Park, 2016, s. 36). Kentlerle iç içe geçen yoksulluk ise bireysel olduğu kadar konjonktürel, sistemsel ve yapısal nitelikler taşıyan; çok boyutlu bir sosyal güvenlik insan hakları sorunudur.

Senarist ve yönetmen olan Nadin Labaki'nin Ortadoğu ve Lübnan toplumunun sorunlarını ve değerlerini mekânlarla birlikte ele almıştır. Bu çalışmada, Labaki'nin *Kefernahum* filminde mekânlarla birlikte bireylerin yaşadığı problemlerinin göstergebilimsel ve söylem analizi yönüne göre analizleri yapılmıştır. Labaki, *Kefernahum* filminde mekânlarla birlikte yoksulluk, göç, güvenlik, toplumsal eşitsizlik, toplumsal cinsiyet gibi konulardan hareketle yaşamın sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarına odaklanmaktadır.

Çalışmada kent mekânı ve kentsel yoksullukla ilişkili kavramsal bir tanımlama yapılarak kent yaşamındaki yoksulluğun ve bunun toplumsal yaşamdaki izleri *Kefernahum* filminden hareketle irdelenmektedir. 21. yüzyılda modern dünya hızla değişip dönüşmektedir. Ortadoğu da bu değişimden nasibini almış ve beraberinde birçok toplumsal sorun getirmiştir. Bu coğrafyadaki toplumsal sorunları oryantalist bakış açısıyla

anlamak zordur. Sinema toplumsal problemlerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü görsel yaşamın hızla yükseldiği günümüzde sinema filmleri, diğer sanat eserleri gibi toplumsal sorunları anlama konusunda büyük bir potansiyele sahiptir. Bu anlamda Ortadoğu’da yetişmiş yönetmen Nadine Labaki, *Kefernahum* filminde bu coğrafyanın sorunlarının anlaşılması için önemli ve özgün bir bakış açısı ortaya koyarak yoksullukla ilişkili mekanların fotoğraflarını çekmektedir. Ortadoğu’nun en önemli ülkelerinden biri olan Lübnan’ın yoksulluk ve bundan kaynaklı toplumsal sorunlarını bir kadın yönetmenin bakış açısıyla anlamlandırmaya çalışmak önemlidir.

Yoksulluk

İnsanların ihtiyaçları bulunduğu topluma göre değiştiği için yoksulluk kavramının tanımı da yere ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla her sosyal olgu gibi yoksulluğun da genel geçer bir tanımını yapmak mümkün değildir. Çünkü “sosyal olguların tanımı ekonomik, coğrafi, kültürel ve toplumsal ayrımlara göre büyük ölçüde farklılaşmaktadır” (Topgül, 2013, s. 279). Bunun için yoksullukla ilgili farklı düzeyde tanımlamalar yapılmaktadır.

İnsanlar evrensel olarak aynı düzeyde olmasa da belirli düzeyde yiyecek, içecek, barınma gibi imkanlara ulaşması gerekmektedir. Giddens’a göre (2000, s. 309) insanın varlığını sürdürmek için temel gereksinimlerden olan yiyecek, barınma ve giyim gibi şeylerden yoksun olanlara, yoksulluk içinde yaşıyor demektir. Eğer bireyler belirli yaşam standartları altında yaşıyorsa bireyin yoksul olduğu gösterir. Dolayısıyla zorunlu ihtiyaçların dışında kalan bütün yoksulluklar, görelî yoksulluk olarak kabul edilmektedir. Görelî yoksulluk; duruma, şartlara, coğrafi imkanlara ve toplumların yapısal biçimine göre değişmektedir. Görelî yoksulluk dışındaki en önemli yoksulluk türü mutlak yoksulluktur. Mutlak yoksulluk fiziksel yaşamını sürdürmekten yoksun olma hali olarak tanımlanabilir. *Kefernahum* filmi, fiziksel (gerçek) yoksulluktan kaynaklı eşitsizliklere ve çelişiklere dikkat çekerek mutlak yoksulluğun, bireyin yaşamındaki etkisine odaklanması açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır.

En temel anlamıyla yoksulluk kişinin yaşamı için temel ihtiyaçlarına erişememe durumudur. “Yoksulluk, fiziksel, ruhsal ve toplumsal bir engellilik halidir” (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2662). Dolayısıyla yoksulluk, mevcut durumdaki toplumsal sınıflardan ve bireylerden mahrum olduğu hakları barındırmaktadır (Özkan ve Sıdal, 2008, s. 37). Bauman’a göre (1999, s.60) yoksulluk, “normal yaşam” olarak kabul edilen her şeyden mahrum bırakılma demektir.” Yoksulluk hayatın sunduğu olanaklardan yoksun olmaktır. Var olana ulaşamama demektir.

Roventree’nin tanıma göre yoksulluk, toplam gelirin, biyolojik varlığı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir (Arpaçioğlu ve Yıldırım, 2011, s. 60). Yoksulluğu sadece fiziksel yaşama indirgemek ya da yeterince beslenebilecek gıdaya sahip olamama şeklinde tanımlamak, eksik bir tanımlamadır. İnsanlar, yemek dışında birçok sosyolojik (kültür, ortak yaşam, eğitim) ve psikolojik ihtiyaçları olan ve kendisine ait bir hafızaya sahiptirler. Dolayısıyla her toplumda

yoksul olma hali değişmektedir. Yaşam standartlarının yüksek olduğu toplumlarda kişinin istediği standartlara ulaşamaması özsaygı yetimine neden olabilmektedir. Gelişmiş toplumdaki yoksulluk biçimi tüketim düzeyiyle ölçüldüğü için bireyler tükettiği oranda yoksul kabul edilmektedir. Gelişmiş toplumlarda tüketim sürekli bir hazza dönüşür ve bu hazza ulaşamayan bireyler yoksul sayılmaktadır. Bu tür bir yoksulluk göreceli bir yoksulluktur. Göreceli yoksulluk daha çok refah seviyesi yüksek toplumları tanımlamak için kullanılmaktadır.

Göreceli yoksulluğun en temel göstergesi bireylerin sahip olduğu mal (para, ev, eşya, araba) varlığıyla ilişkilendirilmektedir. Avrupa’da, Orta Çağ’ın yoksulluk tarihini araştıran bilim insanı Mollat’a göre yoksul, kendisini sürekli veya geçici olarak bir aşağılama durumu içinde bulan, kendisini aşağılayan zayıf bir kişidir (Mollat, 1986, akt. Uluocak, 2016. S. 155). Yoksulluk kişinin psikolojisiyle ilgili olabileceği gibi yere, zamana ve döneme göre de değişmektedir. Yoksulluk, döneme ve yere göre para, ilişkiler, nüfuz, bilgi, beceri, doğuştan asalet, fiziksel kuvvet, haysiyet ve özgürlük gibi güç ve sosyal itibar araçlarında mahrum olma hali anlamlarına gelmektedir.

Toplumlara göre yoksullukla ilgili ölçü değişse de dünyanın birçok bölgesinde mutlak anlamda yoksulluk devam etmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde insanların yeterli ölçüde yiyecek, barınak ve sağlık olanaklarına ulaşamama, yoksulluğun en önemli sorunlarını oluşturmaktadır. Bauman’a göre (1999, s. 59) “yoksulluk her zaman için kötü beslenme, iklim değişikliklerine karşı yetersiz korunma ve evsizlik demektir.” Artan küresel problemlerden dolayı evsizlik, yersizlik, yurtsuzluk ve buna bağlı yoksulluk artmaktadır.

Yoksulluk insanların yaşamını etkileyen en önemli toplumsal olgudur. Tarihsel olgu ve sosyal bir sorun olarak tartışılan yoksulluk “16. yüzyılda Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkışı ile ilişkilidir” (Buğra, 2016). Modern kapitalizmle birlikte yoksulluk; iş ve emekle özdeşleştirilen bir boyut kazanmıştır. Kapitalist sistem bireyi işgücüne indirgeyerek bireyin emeğini metalaştırmıştır. Böylece yoksulluk sorunu toplumsal eşitsizliğin üretildiği bir mekanizmaya dönüşmüştür. Bunun en görünür olduğu yerler kent mekanlarıdır.

Farklı nedenlerle kentlerin belirli bölgelerinde yoğunlaşan kitleler, kenti düzensizliğe ve dengesizliğe itmekte ve böylece kentin fonksiyonlarını bozmaktadır. Kent mekanları; sosyal, iktisadi ve kurumsal açıdan taşıdığı yetersizlikten dolayı yoksullukla yüzleşmektedir. Dolayısıyla kent yoksulluğu çok boyutlu bir sorundur ve çoğu zaman eğitimsizlik, iş yaşamına katılamama, dini veya etnik bir azınlık mensubu olma gibi olgu, olay ve kimlik bileşenleriyle özdeşleşmektedir. Dolayısıyla kent yoksulluğu gelecek yüzyıllarda en önemli siyasal sorunlara neden olabilecek potansiyele sahiptir. Kentlerin sürekli büyümesi, kentsel yoksulluğu artırmaktadır. Gecekondu mahallelerinin metruk evleri, kalabalık nüfus grupları, mesleksiz ve işsiz insanları, eğitim ve sağlık yetersizlikleri, kent yoksulluğunun en önemli ortak özelliklerini oluşturmaktadır (Mutlu, Reyhan ve Doğan, 2016, s.240).

Kent yoksulluğunun nedenlerinden biri, küresel sermayenin belirli yer ya da

bölgelerde toplanmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı insanların sermayenin yoğunlaştığı belirli bölgelere hareket etme isteği ve ihtiyacı doğurmaktadır. Buna savaşlar ve baskılar eşlik ettiğinde insan hareketliliği hız kazanmakta ve bu hareketlilik kitlesel bir nitelik kazanmaktadır. Dolayısıyla küresel kapitalizmin bölgeler arasında oluşturduğu uçurum küresel göçlerin oluşmasının nedenini oluşturmaktadır. İletişimin hızlanması, teknolojik gelişmeler ve bilginin hızlanması, bireyleri tarımsal ve kırsal alanlardan göç ederek şehir yaşamına dahil olmasına neden olmuştur. Bu durum son dönemlerde bütün coğrafyalarda gittikçe hızlanmış ve görünür hale gelmiştir. Ekonomik olarak geri kalmış Ortadoğu, Afrika, Asya ve Latin ülkelerinin insanları, gelişmiş kentlere doğru hareket etmektedir. Bu da beraberinde kentlerdeki sanayi ve hizmet sektöründeki iş olanaklarının azalmasına ve işgücünün ucuzlaşmasına neden olmaktadır.

Kent, Gettolaşma ve Yoksulluk

Kent olgusu, nüfusun sürekli büyüdüğü ve belirli sayılara ulaştığı yerleşim alanlarını, ticari etkinliklerinin değiştiği ve süreklilik arz ettiği yerleri ifade etmektedir. Kent olgusu birçok yönüyle insanların yaşamını, tercihlerini, dünyaya bakışını ve toplumsal yapıyı değiştiren özelliğe sahiptir. Kentleşme ile toplumsal yaşamda iş bölümü ve iş paylaşımı değişmiş, toplum sürekli bir dönüşüm içerisine girmiştir. Dolayısıyla “kent ve kentleşme süreci sonunda oluşan mekânsal formlar; ancak toplumsal ve ekonomik üretim-tüketim ilişkilerinin analizi ile anlaşılabilir” (Kaygalak ve Işık, 2007, s. 18). Özellikle gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerdeki mekânsal üretim biçimlerinin arasındaki farklar da bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Kentleşme genellikle insanların avcı-toplayıcı toplumdan yerleşik hayata geçmesi ile başlayan bir süreç olarak kabul edilse de, üzerinde tartışılan kent kavramı, modernleşme ve sanayileşme süreci ile ortaya çıkmıştır” (Gökulu, 2010, s. 211). Modernleşme ve sanayileşme bağlamında “kapitalist örgütlenmeyi ve sermayeyi maddi yaşama dönüştürme gücü sadece üretim ilişkileri ve bu sürece dahil olan insanlar ile sınırlı değildir. Kapitalist ekonominin değişim gücü, mekânsal hareketliliği ve değişimi de beraberinde getirmektedir” (Yırtıcı ve Uluoğlu, 2011, s. 2). Bu yönüyle kapitalist ekonomik sistemin kendi mekanını yeniden örgütlediğini ve yeniden ürettiğini söylemek mümkündür. Mekânlara, yeniden üretim açısından bakıldığında da mekânsal değişim ve dönüşümün büyük oranda ekonomik gelişmelerle paralel bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Özellikle mekânların insan ilişkilerinden bağımsız olarak düşünülmemeyeceği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, kentlerde meydana gelen mekânsal değişiminin gettolarda yaşayan insanların üzerinde etkileri vardır. Kent mekanlardaki gettolaşma ve değişim kapitalizmin pratikleriyle örtüşmektedir. Harvey’e göre (2013. s. 45) “kapitalizmin gelişimi ve kentleşme arasında içsel bir bağlantı vardır. Öyleyse kapitalist üretimin zamanla artış grafiği ile dünya nüfusunun kentleşmesinin çizdiği grafik arasında büyük oranda paralellik olması şaşırtıcı sayılmamalıdır.” Öte yandan kentleşme süreci dünyanın her yerinde, her ülkenin kendi iç dinamiklerine paralel olarak gelişimini sürdürmektedir.

Kentler, tarih boyunca sosyal ve siyasal ilişkiler açısından devamlı olarak dinamik bir yapıya sahip olmuştur. Bu nedenle kentlerdeki insanların toplumsal yaşamının

üzerindeki etkileri son derece önemlidir. “Sokaklar, meydanlar, parklar, açık alanlar kentlinin toplanacağı, birbirleriyle karşılaştığı, kaynaştığı, bireysel ve birlikte kendini ifade ettikleri, kentli kültürü yaratıkları özgürlük ve toplumsal-davranışsal uzlaşma alanlarıdır (Es, 2008, s. 91). Onun için kamusal tartışmalar ve egemenlik mücadeleleri özellikle sermayenin yoğunlaştığı kent mekanlarında toplanmaktadır. Dolayısıyla kent mekânları, egemenliğin yaşandığı en önemli yaşam alanlarıdır (Akpınar, 2018, s. 66). Sınıfsal çelişkiler ve hiyerarşik ilişkiler kentlerin görünümü ile belirginleşmektedir. Bu anlamda günümüz modern kentlerdeki yüksek gökdelenler ile gecekonduların bir arada olması çelişkili bir yaşama göndermedir. Bir arada bulunan dikey ve yatay yapılaşma sınıfsal yaşam tarzının en somut göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Dikey yapılaşma aynı zamanda kapitalist modern yaşam biçimlerinin kent yoksulluğunun nedenleri ve modern gettolaşma örneklerini oluşturmaktadır. Zengin ülkelerin dışındaki ülkelerde siyasi mekanizmaların göz yumduğu gecekondulaşma eğilimleri kent yoksulluğunun artmasına neden olmaktadır (Önder ve Şenses, 2006). Kentlerde bir taraftan kapitalist sisteminin sınıfsal farklılığın yapılaşma biçimine dönüşen dikey yapılaşma artarken, diğer taraftan kentlerin etrafında kümelenen iki üç katlı gecekondu da gettolara dönüşmektedir.

Gettolaşma, genelde kent kültürünün farklı biçimlerini tanımlamak için kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Gettolar denildiğinde genelde modern mekanlardan ayrışan ve gecekondu ya da baraka tarzı yerlerde yaşayan insanların yaşam biçimlerindeki farklılaşmayı vurgulamak için de kullanılmaktadır. Bu anlamda öncelikle gettolaşma kavramlarının tanımının yapılması gerekmektedir. Getto, belirli etnik, dinsel, sınıfsal kimliğe sahip kişilerin yaşadığı ya da belirli bir yerden başka bir yere göç eden grupların ikamet ettikleri/etmek zorunda kaldıkları, farklılaşmış ve ayrışmış mekanlardır (Kaçar, 2022, s. 42). “Gettolaşma; belirli bir topluluğun ekonomik, sosyal ve siyasi statüsü göz önünde bulundurularak, siyasi erk ya da baskın gruplar tarafından bir bölgede yaşamaya zorlanması olarak tanımlanabilir” (Osmanlı, 2019, s.667). Marcuse ve Van Kempen’e göre (2002, s.111) getto, “gönülsüz olarak bir yere yerleştirilen, sınıfsal olarak aşağıda görülen, ırk ve etnik nüfus grubunun hâkim toplum tarafından ayrıştırılması ve sınıflandırılması için kullanılan mekânsal yoğunlaşma alanlarıdır.” Gettoları tanımlamak için bazen birçok unsurun bir arada olabileceği gibi, bazen de tek bir unsurun olması yeterlidir. Gettolara bakıldığında genelde toplumda şiddetli ayrımcılığa maruz kalmış gruplardan ve ötekileştirilenlerden oluştuğu görülmektedir. Kısacası gettolar dışlanma, mekânda farklılaşmanın özel bir halidir. Göçmenlerin yaşadığı gettolar, dar mekanlarda bir araya gelen yoksul ve kalabalık gruplardan oluştuğu (Schnapper, 2005, s. 210) görülmektedir. Belirli kimlik grupları ya da sınıfsal farklılıklarıyla özdeşleşen gettolar, günümüzde modern yaşamını belirli bir mekân içinde kuran gruplar içinde kullanılmaktadır.

Modern anlamda gettolar, üst sınıfa ait grupların, belirli mekânlarda gönüllü yaşamayı tercih ettikleri, kendilerini bilerek ötekileştirdikleri, alt sınıftakilerden gönüllü olarak ayrıştırdıkları mekanları ifade etmektedir. Bunlar genelde her toplumda bulunan, belirli kent mekanlarında yaşayan ekonomik refah düzeyleri yüksek kişilerden oluşmaktadır. Gerçek anlamıyla gettolar; farklı kimlik gurupların ve alt gelir gruplarının üst sınıftaki insanlardan ayrıştığı ve zorunlu koşullardan dolayı hapsedildiği mekanlar içinde kullanılmaktadır. Dünyada ekonomik ve demokratik koşullara bağlı, gelişmemiş

toplumların çoğunda labirentlere dönen gecekondu gettoları artmaktadır. Günümüzde gecekondu gettoları, sınıfsal çelişkilerin ve ekonomik farklılıkların en temel göstergesi haline gelmiştir. Tarihsel süreçte dinsel, siyasal ve ekonomik nedenlerden dolayı birçok gettolaşmanın örnekleri görülmüştür. Ancak günümüzde gettolar genelde sınıfsal eşitsizliklere ve ekonomik nedenlerden kaynaklı mekânsal ayrışmayı ifade etmektedir. Bu anlamda farklı tarihsel dönemlerde, farklı mekanlarda, farklı nedenlerden dolayı gettolaşma örneklerini görebilmek mümkündür. Bir zamanlar Yahudilere karşı Hitlerin yürüttüğü siyaset tarihsel anlamda kapalı cezaevi niteliğine sahip gettoları oluşturmuştur. Tarihin farklı döneminde Amerika’da siyahilere yönelik uygulanan politikalara dayalı gettolar vardır. Bir zamanlar Avrupa’ya işçi olarak gidenlerin yerleştikleri işçi odaklı gettoları görebilmek mümkündür. Ancak günümüzde küresel kapitalist sistemin oluşturduğu eşitsizlikten dolayı yoksulların yaşadığı gettolar, ekonomik durumla ilişkili olup mekânsal bir deneyime sahiptir. Kapitalist sistemin etkisiyle belirli yerlerde ve bölgelerde yoğunlaşan sermayeden dolayı kentlerin büyük alanları gettolara dönüşmüştür. Bu gettolar; kentlerde, kapitalizme özgü üretim, iktidar ve sınıf çelişkilerini yeniden ve farklı bir biçimde üretmektedir. 20. yüzyılda sürekli değişen emek, sermaye, üretim ve tüketim biçimlerindeki değişim, kentlerin ve yerel yönetimlerin örgüt yapılarını da şekillendirmektedir. Bundan dolayı sermaye ve gelir dağılımındaki adaletsizlik, kentleri gettolaştırarak yoksulluğun artmasına neden olmaktadır.

Yöntem ve Amaç

Çalışmada kent ve kent ile ilişkili yoksunluk/yoksulluklarının derinlemesine analizler yapmak için göstergebilim ve söylem analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Göstergebilim ve söylem analizi yöntemleri yazılı, görsel veya sözlü nitelikli farklı metinleri çözümlenmek için başvurulan yöntem-bilimsel bir yoldur. Çalışmada göstergebilimsel yöntemle esas olan belirli göstergelerden hareketle metnin anlamını ortaya koymaya çalışmaktadır. Göstergebilim yöntemi “bireysel, toplumsal, kültürel gösterge dizgelerini yalnızca betimleme ile yetinmez, bu dizgelerin üretiliş sürecini yeniden yapılandırır” (Rifat, 2007, s. 17). Filmler toplumun kültürel kodları ve göstergelerini yansıttığı içinde göstergebilim yöntemi sinemada çok sıkça başvurulmaktadır. Yapısalcı dil çalışmalarına bağlı gelişen göstergebilimin, film çalışmalarında genelde 1960’lı yıllar ile Roland Barthes, Christian Metz, Umberto Eco, Pasolini gibi yönetmen ve kuramcılarının, sinema dilinin göstergelerini fenomenolojik gücü üzerine odaklanmasıyla başlamıştır. Bu doğrultuda Metz, göstergebilimsel yöntemini film çalışmalarına uygulayarak bu alanda önemli bir eğilime kapı aralamıştır (Sancar, 2018, s. 36). Metz, sinemada göstergebilimin amacını, perdede aktarılan kodların etkileyciliğini, dillin anlamını, ses ile ilişkisini, imgelerin kullanımını, her türlü yazı ve grafiklerin anlamının incelemesi olarak görmüştür.

Göstergebilim, göstergelerden hareketle anlama odaklanmaktadır. Yücel’e göre “göstergebilimin sorunu, insan için dünyanın ve insanın anlamı sorunudur” (Yücel, 2008, s. 166). “Gösterge bir uyarıcıdır, yani duyuşsal bir tözdür. Uyandırdığı belleksele imge kafamızda başka bir uyarıcının imgesine bağlanır” (Guiraud, 1994, s. 39). Barthes’in deyişiyle “göstergebilimsel araştırmanın amacı, her türlü yapısal etkinliğin, gözlemlenen konuların bir taslağını yaratmaya yönelik tasarısına uygun olarak, dil dışındaki anlamlama

dizgelerinin işleyişini belirleyip ortaya koymaktır” (Barthes, 1993, s. 72). Barthes, göstergebilim yaklaşımını ortaya koyarken; dil ve söz, gösterilen ve gösteren; düz anlam ve yan anlam, dizim ve dizge ayrımlarını ortaya koymaktadır (Barthes, 1979). Barthes’in yaptığı bu ayrımlar film çözümlerinde sıkça kullanılmaktadır.

Geray’a göre “göstergebilim, sinema filminin görsel bir ögenin açık ve herkes tarafından kabul edilen anlamının dışında, onun altında yatan ve herkes tarafından anlaşılmayan anlamların ortaya çıkarılmasını sağlayan bir bilim dalıdır” (Geray, 2014, s. 164). Düz anlam ya da temel anlam “bir sözcüğün kelimenin herkes tarafından duyulur duyulmaz kabul gören ilk anlamını ifade eder” (Akşehirli, 2004, s. 50). Hjelmslev’e göre, yan anlam, düz anlamdan meydana gelen ikincil bir anlamdır (Barthes, 1993, s. 16). Gelişen kapitalist sisteminin oluşturduğu kültür, düz anlam ve yan anlamları içinde barındıran göstergebilimsel okumayı zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı *Kefernahum* filmindeki kent yoksulluğunun görünümündeki örtük anlamları söylem analizi ve göstergebilimsel yöntemle ortaya koymaktır. Dolayısıyla herhangi bir metnin göstergebilimsel çözümlemesini yaparken bazı kavramların bilinmesi çözümlemesi yapılacak olan metnin daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Film çözümlerinde en fazla kullanılan birim göstergedir. Peirce’e göre “Gösterge bir şeyin yerini tutan, o şeyi üreten ya da niteleyen bir düşüncedir” (Peirce, 1982, s. 339). Gösterge, insanların bir topluluk yaşamı içinde birbirleriyle anlaşmak amacıyla uzlaşım yoluyla kullandıkları dil, söz, çeşitli jest ve mimikler (el, kol, baş hareketleri), trafik işaretleri, bazı meslek gruplarında kullanılan flamalar ve özel işaretler, reklam afişleri, moda, mimari düzenlemeleri, resim, müzik gibi çeşitli birimlerden oluşan; ses, yazı, görüntü, hareket gibi gereçler vasıtasıyla gerçekleşen dizgelerin oluşturduğu anlamlı birimleridir (Karaman, 2017, s. 27). Film çözümlerinde göstergelerin çağrıştırdığı yan anlamlar önemlidir. Örneğin bir güvercin, güvercinden başka bir şeyi ifade etmez. “Bir sözcüğün yan anlamı (connotation) temel anlamın (denotation) yanında o kelimenin çağrıştırdığı diğer anlam veya anlamları vardır. Güvercin ayrıca özgürlüğü, bayrağın ise bağımsızlık anlamını ifade etmesi sembollerin yan anlamıdır. Film çalışmalarında yönetmenler “eserlerinde şifreli, üstü örtülü, cazibeyi arttırıcı, anlamı zenginleştirici ifadeler kullanmakta, metaforlara başvurmakta, benzetmelerde bulunmakta ve mecazlara yer vermektedirler” (Parsa ve Parsa, 2012, s. 57). Bütün bunlar yan anlamlara ilişkin süreçleri ifade etmektedir. Yan anlamlar, imgelerin, sembollerin, göstergelerin, kodların, mitlerin ve dil ile ilgili lafzın anlamına ilişkin anlamları deşifre etmekle analizler yapılabilir.

Metin analizlerinde en etkili unsurlardan biri de mitlerin kültürle olan ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Mitler; dünyayı zıtlıklara (kültür/doğa, güzel/çirkin, kadın/erkek, siyah/beyaz, iyi/kötü, biz/öteki, yaşam/ölüm vb.) ayırmak suretiyle üretir. “Mit, birden çok bakış açısıyla yorumlanabilecek, oldukça karmaşık bir kültür olgusudur” (Bazyar, 2016, s. 115). “Mit, bir kültürün, gerçekliğin ya da doğanın bazı görünümünü açıklamasını veya anlamasını sağlayan bir öyküdür” (Kalaman ve Bat, 2014, s. 130). Dolayısıyla analiz yapılırken topluma ait mitleri bilmek, göstergelerin anlamını ortaya koymada kolaylık sağlamaktadır.

Ayrıca bu çalışmada *Kefernahum* filminin göstergebilimsel analizinin yanında, dilden kaynaklı ideolojik anlamını ortaya çıkarmak içinde söylem analizi yöntemine başvurulmuştur. “Söylem analizi, konuşma ve metinler aracılığı ile oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı sosyo-kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir” (Kaçar, 2022, s. 688). Söylem metinlerde kullanımı daha çok dil ve sözle ilişkilidir. Saussure göre (1998, s. 66) dil bireyin dışında kalan ve onun etkisi altında olmayan, varlığını toplumsal bir sözleşmeye borçlu olan dil yetisi elemanıdır. Söylem de dilin yapısı ve sözün altındaki anlamın ideolojik örüntülerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla söylem “dil içerisinde gizlenmiş ideolojiyi açığa çıkarmaktadır” (Mısırlı ve Erdoğan, 2021, s. 359). Öte yandan dil bir gösterge sistemidir. Dil yoluyla duyulan sesin oluşturduğu anlam, anlaksal ve duyumsaldır. Sesin oluşturduğu anlam aynı zamanda gösteren ve gösterilen ilişkisini kurmaktadır. Onun için göstergebilimsel çözümler söylemsel çözümlerden bağımsız olamaz. Göstergebilimle görselin altında yatan örtük yapısını ortaya çıkarma çabasının yanında söylem analizi de dil ve dile ilişkili anlamın ortaya çıkmasında etkili bir yöntemdir. Dolayısıyla söylem analizine, filmlerde kullanılan dildeki ifadelerinin çözümlenmesinde sıklıkla başvurulmaktadır (Kaçar, 2023, s. 310). *Kefernahum* filminde kapitalist sistemin kurduğu eşitsizlik yapı; kadın erkek eşitsizliğinin toplumsal ve ekonomik temellerini, göç, kimlik marjinalleşen yaşamların iktidar biçimlerini, kent yoksulluğunun çocukların yaşamındaki yıkıcılığını, dininin, mitlerin ve geleneğin bireyin yaşamındaki etkisini, söylem analizi ve göstergebilimsel yöntemlerden hareketle derinlemesine analizi yapılmaktadır.

Bulgular

Bu kısımda Labaki'nin *Kefernahum* filmine ait görsellere yer verilerek göstergebilimsel ve söylem analizi yöntemiyle filmin analizi yapılmıştır.

Kefernahum Filmin Konusu ve Anlatısı

Kefernahum (*Capharnaüm*, Nadin Labaki, 2018) filmi “Üçüncü Sinema” içerisinde kabul edilen ve İtalya’da ortaya çıkan “Yeni Gerçekçilik” akımından esinlenerek çekilmiştir. *Kefernahum* filminde, yaralama suçundan beş yıl hapis cezasına çarptırılan ve babası Selim (Fadi Kamel Youssef) ile annesi Souad’a (Kawthar Al Haddad) dava açan 12 yaşındaki Zain’in hikayesine odaklanmaktadır. Zain, mahkeme sahnelerinde yaşadığı tüm sorunlarının nedenini anne ve babasının onu dünyaya getirmesine bağlayarak bir sorgulama yapmaktadır. Öte yandan filmde avukat rolüyle Labaki, kendisini Lübnan’da kadınların, çocukların ve bu olayları yaşayan herkesin savunucusu olarak konumlandırmaktadır. Bu anlamda Labaki olayları anlatmada sadece senarist ve yönetmen olarak kamera arkasında kalmamış, aynı zamanda hikâyenin içinden konuşan bir karakter olarak duygu, düşünce ve inançlarını dile getirmiştir.

Hikâyenin genelinde Zain, sorumsuz ebeveynlerin küçük kız kardeşini çocuk yaşta evliliğe zorlamasına tepki olarak evinden kaçmasıyla devam etmektedir. Zain, normal çocukların eğlenmek için götürüldüğü bir lunaparkta hayatta kalmanın bir yolunu arar. Bu arayışında Etiyopyalı mülteci Rahil (Yordanos Shiferaw) ve küçük bebeği Yonas

(Boluwatife Treasure Bankole) ile tanışır. Rahil, Zain'i kendi yaşamlarına dahil eder. Rahil ülkeye yasa dışı yollardan geldiği için bir süre sonra tutuklanır ve bundan sonra kent yaşamı Zain için daha da zor bir hal alır. Hayatın zorluğuna karşısında Zain, Yonas'ı insan kaçakçılığı yapan Aspro (Alaa Chouchniye) isimli bir kişiye vermek zorunda kalır. Aspro, Zain'e kimlik belgelerini getirirse onu Avrupa'ya götürebileceğini söyler. Zain belgeler için yaşadığı eve gittiğinde, kız kardeşi Sahar'ın hamileliği nedeniyle kanamadan öldüğünü öğrenir. Durumu öğrenen Zain, kız kardeşinin zorla evlendirildiği adamı yaralar. Bundan dolayı beş yıl hapis cezasına çarptırılır. Zain, cezasını çekerken cezaevinden bir televizyon programına bağlanır, anne ve babasından şikayetçi olduğunu söyler. Bundan sonra mahkeme sahneleriyle devam eder ve Lübnan'da birçok sorunun derin bir sorgulaması yapılır.

Lübnan; yoksulluk, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, etnik ve dinsel kimlikler, kontrolsüz göç hareketleri ve toplumsal cinsiyet gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya olan bir ülkedir. Bütün bu konuların Labaki'nin vizörüne yansıdığını görebilmek mümkündür. Filmde birçok sahnede geleneksel ve dinsel yaşama ait karelere yer verilir. Örneğin akşam üzeri evinde namaz kılan bir adamın görüntüsüne, hapisanede cemaat halinde namaz kılan mahkumlardan hareketle göndermelerde bulunur; ancak bununla ilgili bir yargıda bulunmaz. Filmin bütününde kadınların ve çocukların yoksulluğu, sefaleti ve eşitsizliğine sıkça vurgu yapılır; ancak bunun ilgili toplumsal ve tarihsel bir sorgulama yapılmaz. Labaki, günümüz dünyasında sıkça tartışılan bütün bu konulara yakın plan çekimlerle, gerçekçi bir şekilde yakalamaya çalışan bir flanöre benzetilebilir.

Küresel kapitalist yaşamın en önemli sonuçlarından biri göçlerdir ve bunun en büyük etkisini kadınlar ve çocuklar yaşamaktadır. Özellikle savaş ve çatışmalardan kurtulmak için vatanlarını terk ederek kaçmak zorunda kalan göçmen kadınların ve çocukların karşılaştıkları olumsuzlukların başında beslenme, eğitim ve barınma yoksunluğu gelmektedir (Yetkiner ve Enser, 2022, s.120). Bu temel yoksunluklarının yanında toplumsal cinsiyet, ırk ve etnik tartışmalar, toplumsal farklılaşmanın en çok görünen yüzü olmuştur. Labaki, farklı kadınların yaşamlarını odağına alarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekmektedir. Labaki burada göçlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini arttırdığına işaret etmektedir. Castles ve Miller'in (2008, s. 50) şu cümlesi Labaki'nin vizörüne yansımaları görebilmek mümkündür: "Göç cinsiyetçi bir konudur ve geniş bir toplumsal ilişkiler alanına içkindir." Bu söylemin genel yansımaları Souad ve Rahil karakterlerinin yaşamlarından hareketle göçmenlerin ya da kenar mahallelerde yaşayan kadınların, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve sınıfsal farklılıklara vurgu yapılmaktadır. Filmde göçmenlerin tamamının kadınlardan oluşması, kadınların çalıştığı işlerde kaçak çalıştırılıp ücretlerinin ödenmemesi ve kadınların düşük statülerde gösterilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin söylemsel bir eleştirisi olarak yorumlanabilir.

Ataerki toplumlarda kadınlar, anne ve eş olarak tanımlanmakta ve kadınlara birtakım cinsiyetçi roller yüklenmektedir. Bundan dolayı kadınların emeklerine saygı duyulmamakta ve kadınlar daha az ücretle çalıştırılmaktadırlar. Filmde kadınların iş yaşamındaki eşitsizliği ve adaletsizliği göçmen bir kadın olan Rahil karakteriyle somutlaştırılmaktadır. Rahil karakteri, kendisinin ve çocuğunun yaşamını sürdürmek ve

annesine para göndermek için düşük becerikli işlerde çalışmaktadır. Bu durum göçmen kadınların kötü çalışma koşullarına maruz bırakılarak sömürüldüklerini, düşük ücretle hayatta kalmaya mahkûm edildiklerinin bir göstergesidir. Rahil karakterinden hareketle göçmenlerin yaşadıkları ötekileştirme, ırkçılık, cinsiyetçilik ve sınıf tahakkümünün küresel kapitalizm ve moderniteye özgü dışlama biçimine gönderme yapılmaktadır.

Film, öte yandan analitik şehir yaşamına yönelik çözümleme imkânı vermektedir. *Kefernahum* filmi, kent merkezi etrafına çeperlenen gecekondualarda yaşayan insanların hak mahrumiyetlerine ve yoksulluklarına odaklanmaktadır. Şehir hakkı, insanların güvenlik ve serbestlik, enformasyon, eğitim, oyun, spor, eğlence ihtiyaçların giderildiği yerlerdir (Lefebvre, 2016). Lefebvre “Şehir Hakkı” kitabında kentsel yaşama dair insanların sahip olabileceği hakların geniş bir tartışmasını yapmaktadır. Kentsel yaşamın insanlara sağladığı birtakım iyi olanaklar ve haklar vardır. *Kefernahum* filminin her karesinde gettolaşan kent yaşamındaki kadınların ve çocukların bütün haklardan mahrum bırakıldıkları ve kadınlar/çocuklar sistematik bir biçimde şiddete maruz kaldıkları, kimlikleri yok sayıldıkları ve sömürüldüklerinin altı çizilmektedir.

Kefernahum Filminin Göstergibilimsel ve Söylem Analizlerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda filme ait birtakım görsellere yer verilerek analizler yapılmıştır.

Görsel-1: Farklı ülkelerden gelen kaçak göçmen kadınların görüntüsü

Görsel-2: Kadınların hapisanedeki görüntüsü

Görsel-1’de polisler tarafından yakalanmış meraklı ve üzgün bakışlara sahip bir grup göçmen kadının genel görüntüsüne yer verilmiştir. Bu görselde kadınlar; meraklı, üzgün ve korkulu bakışlarla isimlerinin okunmasını beklemektedirler. Görsel-2’de ise farklı nedenlerden dolayı yakalanmış kadınların, çoğunlukla göçmen kadınların hapisanedeki görüntüsüne yer verilmiştir.

Görsel-1 ve 2’de kadınlara ait göstergelere yer verilerek yan anlamları ortaya konulmaktadır. Yukarıdaki görsellerle kapitalizmin ve genel olarak sınıflı toplumun en belirgin özelliklerinden biri olan kadınların maruz kaldıkları eşitsizliklere odaklanmaktadır. Yoksulluk, işsizlik, sosyal korumadan yoksunluğu, eşitsizliğin sefaletini ve kapitalist yaşamın yıkıcı etkisini kadınların yaşadığının bir göstergesidir. Görsellerde, küresel kapitalist yaşamının kadınlara yaşattığı korku, endişe, belirsizlik, yoksulluk,

dışlanmışlığın birer yansımasını okumak mümkündür. Labaki kadınların yaşadıklarını yakın plan çekimlerle, kadınların yaşadığı eşitsizliklere dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Küresel ekonomik krizlerin yaşandığı erkek egemen dünyada bedelini kadınlar ödemektedir. Savaşlarda mülteci duruma düşen kadınların, kentsel faaliyetlere katılmadıkları, barınma problemleri yaşadıkları, yoksullukla mücadele ettikleri, diğer bütün hak mahrumiyetlerini Suriye ve Etiyopya gibi ülke isimleriyle bütünleştirerek verilmektedir. Yukarıdaki görsellerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve etnik ayrıştırmanın mekanlarla ilişki kurulmaktadır. Bunun yanında küresel kapitalizmin yaşattığı sefaletin ve adaletsizliğin bir okuması da yapılabilir. Labaki, içten ya da dıştan, ülke fark etmeksizin kadınların yaşadıkları eşitsizliğin küresel bir sorun olduğunu gösterir (Görsel-1, Görsel-2).

Filmde, kadın ve erkeklerin toplumla olan ilişkilerine söylem düzeyinde yer verilerek, kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği nasıl “*mite*” dönüştüğüne dikkat çekilmektedir. Filmin geneline bakıldığında kadınların erkeklerden daha aşağı olduğu mitin genel bir eleştirisi yapılmaktadır. Kadınlar toplumda erkeklerden daha aşağı olarak görüldüğü aksiyomu farklı görsel ve diyaloglarla güçlendirilmektedir. Filmde kadınların yaşadıkları eşitsizlik, kadının doğasıya ilgili olmadığı, erkek egemen toplumun genel bir yapılanma biçimi olduğu göndermesi yapılmaktadır. Böylece sınıflı toplum ve erkek egemenliğinin genel bir eleştirisi yapılmaktadır. “Kadınların aşağı konumları, birçok başka eşitsizlikler, ayrımlar ve aşağılanmışlıklar yaratmış toplumsal bir sistemin ürünüdür” (Reed, 1985, s. 31). Labaki, kadınlara karşı çok küçük yaşta başlayan sistematik eşitsizlik durumu yoksullukla bağdaştırmakta, küreselleşmeyle birlikte artan göçlerden dolayı kadınların sosyal dışlanmayla karşı karşıya kaldıklarını vurgulamaktadır. Filmde kentin etrafında gettolaşan mekanlardaki kadınların yaşadıkları sefalet ve hak mahrumiyetlerinin yanı sıra Ortadoğulu/Afrikalı kadınlarının yaşadığı, eşitsizliğe ve haksızlıklara dikkat çekmeye çalışılmaktadır. Ekonomik krizler, bölgesel çatışmalar ve Suriye savaşıyla artan göçlerden en çok etkilenen kişilerin kadınların olduğu, filmin farklı sekanslardaki diyalog, imge ve metaforlarla güçlendirilmektedir.

Kentlerde yatay ve dikey yapılaşmalar artmaktadır. Filmde kent görünümündeki yatay ve dikey görsellere yer verilerek eşitsizlik görünür hale getirmektedir. Son yıllarda Ortadoğu ülkelerinde bu görsel yapılaşma daha belirgin hale gelmiştir. Ortadoğu’da birçok kent mekanlarında sosyal yaşamın ve eşitsizliklerin arttığı, kent görsellerinden okumak mümkündür. Bunun en temel nedenlerinden biri iktidar ve sermayenin yapılanma biçimidir. Diğer önemli bir sebep de birçok nedenden dolayı sürekli artan göçlerdir. “Son on yılda Lübnan’da siyasi kriz ve iç çatışmalar yaşanırken bir diğer önemli sorun ise Suriyeli mülteciler olmuştur” (Ebrem, 2021, s. 2077). *Kefernahum* filminde Lübnan’da göçlerle birlikte artan mültecilere odaklanmaktadır. Özellikle Suriye Savaşı’ndan dolayı bozulan toplumsal yaşama dikkat çekilmektedir. Suriye’deki iç savaş, nüfusun büyük bir bölümünü ülkeyi terk etmeye zorlarken, Lübnan’ın da bu göçlerden etkilendiği açık bir şekilde anlatılmaktadır. Filmde göçlerden dolayı Lübnan’a kaçak yollarla giren mülteci kadınların yoksulluk, mekânsal ayrışma ve sosyal dışlanma gibi tehditlerle karşı karşıya kaldıkları gösterilmektedir. Filmde dışlanma aslında her yeredir. Dışlanma mekânsal

deneyimle olan ilişkisi açısından *Kefernahum* filmi önemli bir deneyim sunmaktadır.

Labaki, filmde modern yaşamın gölgesinde geleneksel yaşamı, kapitalist sistemin yıkıcılığını, beden ve eşitsizliklerin toplumsal boyutlarını, çocukların varoluş nedenlerini, kadınlara biçilen eşitsiz ve cinsiyetçi rollerin genel bir eleştirisini yapmaktadır. Filmde farklı kadınların yaşamlarından hareketle kadınların ve çocukların yaşadığı sefaleti, acıyı, sıkıntıyı kenar mahalle ve göçmen kadınlarının deneyimlerini mekandaki eşitsizlik durumu gösterilmektedir. Film boyunca kapitalist yaşamın insanları göçe zorlamasına ve küreselleşmeyle birlikte kentler etrafında çeperlenen ve gettolaşan mekanlardaki insanların yaşadıkları ekonomik problemler ve gelir eşitsizlikleri irdelenmektedir. Gelir adaletsizliği ve yoksulluğun bedeni metalaştırma biçimine Sahra (Cedra Izam karakterinin küçük yaşta evlendirilmesinden hareketle, kadınların ve bedenlerinin sömürülmesi eleştirilmektedir.

Görsel-3: Rahil'in Aspro ile buluşmasının görüntüsü

Görsel-4: Zain'in Aspro ile buluşmasının görüntüsü

Görsel-3 ve görsel-4'te Aspro'nun mekanına ait göstergelerdir. Aspro karakteri tekinsiz görünümüyle insan kaçakçılığını yapan kişiyi temsil etmektedir. Görsel-3'te Rahil çalışma belgelerini tamamlamak için Aspro'nun mekanına gelmek zorunda kalmıştır. Rahil, Aspro'ya belgelerini ayarlaması için 900 dolar teklif eder. Aspro ise bunu kabul etmez ve 1500 dolar getirirse evraklarını tamamlayacağını söyler. Bu sahnede Aspro ve Rahil arasında gelişen söylemlerde göçmen çocuk ve kadınların karşı karşıya kaldıkları problemlere gönderme yapılmaktadır. Aspro "1500 doları vermesen de olur, Yonas'ı bana ver iznini bedavaya yapayım." Rahil bu ifadelerle çok sinirlenir, ancak Aspro Rahil ve oğlunu geleceğine ilişkin ifadeler kullanmaya devam eder. Aspro: "O bu ülkede kaçak gibi yaşayacak, farkedildiği an ikinizi de kovarlar, lağım faresi gibi yaşayacak, hiç güneş görmeyecek, okula gitmeyecek, hiçbir hakkı olmayacak, onu bir aileye vermeni teklif ediyorum. Oğlun ölü doğdu, o yaşamıyor, ketçap şişesinin bile üstünde bir ismi var, üretim tarihi ve son kullanma tarihi var." Aspro'nun bu söylemleri küresel çağda mülteci kadın ve çocuklarının yaşadıkları problemlerin bir izleği oluşturulmaktadır. Görsel-3'te Rahil ile Aspro arasında geçen diyaloglarda insan kaçakçılığı yapan Aspro'nun rahatlığı karşısında; göçmen kadınların yaşadıkları çaresizliği özetlemektedir. Ayrıca kapitalist sistemin insan yaşamını değersizleştirerek metalaştırdığı ve ürün kimliğinin insanın kimliğinin önüne nasıl geçtiğinin bir özetidir. Görsel 4'te Zain ve Aspro'ya ait bir sahnedir. Burada Aspro, Yonas'ı gördüğü sahnede onunla ilişkili niyetini gizleyerek Zain'e para verebileceğini ve yurtdışına çıkması için belgelerini ayarlayabileceğini söyler. Burada tekinsiz bir kişilerin çocukların masum ve saflığından yararlanarak nasıl sömürdükleri

gösterilmektedir. Yonas'ın Aspro'ya bakışları (görsel-4), masum çocukların kötüler karşısındaki savunmasızlığına yer verilmektedir.

Ayrıca görsel-2 ve 4'te kent mekânında göçmenlerin kaçak çalıştıkları, her an sınır dışı edilme tehdidi altında oldukları, çok düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalan “yabancı uyruklu” kadınların, sayılarının giderek artan göçmen-işçi kesiminin nasıl sömürüldükleri Rahil (Yordanos Shiferaw) karakterinin yaşamından hareketle verilmektedir. Etiyopyalı bir göçmen kadın olan Rahil, çalışma izni olmadığı için ücretinin ödenmediği ya da çok düşük ücretlerle çalıştırıldığı birçok sahnede anlatılmaktadır. Burada kötülere yönelik iki eleştiri vardır. Birincisi sistemden kaynaklı insanların yaşadıkları sefalet, ikincisi ise Aspro karakterinden hareketle kötü insan sorununa dikkat çekmeye çalışmaktadır. Burada Aspro karakterinin tekinsizliği, mekânın yeri ve sahnelerde geçen diyaloglardan hareketle kötü insanın temsiline yer verilmektedir.

İnsan kaçakçılığın en önemli nedenleri yoksulluk, savaş, şiddet ve baskılardır. Filmde bunlar birçok sahne ve diyaloglarla verilmektedir. Filmde, göçlerin altında yatan siyasal istikrarsızlığın ve eşitsizlik düzenin yan okumasını yapmak mümkündür. Zira göçlerin son dönemlerde bütün ülkelerin en önemli gündem konuları haline gelmiştir. Göçlere küresel kapitalizmin neden olduğu siyasal istikrarsızlık, savaş ve yoksulluk neden olmaktadır. Castles ve Miller'e göre (2008, s. 177) “Kuzey-Güney bölgeleri arasındaki uçurum, endüstriyel demokrasiler ve dünyanın geri kalanının yaşam süresi, demografik, ekonomik yapı, sosyal koşullar ve politik istikrardaki farklılaşma, barışçıl ve müreffeh bir küresel toplumun yaratılmasındaki asıl engeldir” Burada ekonomik yoksulluk nedeniyle umuda yolculuk yapan bir kadının (Rahil'in) yaşadıkları ile göçmen kadınlarının genel durumu birbirini destekleyen göstergelerle verilmektedir.

Görsel-5: Zain'in yaşadığı mahallenin genel görüntüsü

Görsel-6: Gecekondu evlerinin akşamüstü görüntüsü

Görsel-5 ve 6'da çocukların, kadınların ve eşitsizliklerin yaşandığı kenar semtin gecekonduunun genel bir görüntüsüdür. Bu görselde farklı katlardan oluşan gecekondu evlerinin çarpık, iç içe geçmiş, belirli bir alana sıkışmış, düzensiz bir görünüme sahiptir. Bu mekanlar teorik kısımda tanımlanan gettoları çağrıştıran bir göstergedir.

Yukarıdaki görsellerden hareketle kent yoksulluğuna dair birçok gönderme yapılmaktadır. Gecekondu mahallesinin gettolaşan yapısı labirentleri andırmaktadır

(görsel-5). Burada kronikleşen yoksulluğun mekân ile olan ilişkisine dikkat çekilmektedir. Kenardakilere vurgu yapılan gecekondu mahallesinde, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemin dışına itilmiş ve pay alamayan yoksullardan oluşmaktadır. Bunlar, yaşamının birçok evresinde sistemle bütünleşemeyen, özgürlüklerden yoksun, kenarda kalanlara gönderme yapılmaktadır. “Kenardalık, kenarda kalanların ekonomik, politik ve kültürel anlamda sisteme uyum sağlanamadığını belirten bir kavramdır” (Topgül, 2013, s. 284). Labaki, filmin genel temasında sosyal dışlanmanın mekanla ilişkisini kurmaktadır. Burada gettolaşan kenar mahallelerin sosyal dışlanmayı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği arttırdığı ve kadınların yaşadığı yoksulluğunun nedeni olarak gösterilmektedir. Öte yandan geleneksel yaşamın mekanla olan bağına dikkat çekilerek çocukların ve kadınların kimliksizleştirdiğine vurgu yapılmaktadır. Zira kadınlar ve çocuklar geleneksel toplumsal yaşamda söz hakkı verilmeyen ve en çok dışlanan kişilerdir. Yoksul olanların sistemle entegre olmaları imkânsız olduğu düşünüldüğünde, bunların çeşitli durumlardan yoksunluk yaşamaktadırlar. Kent mekânında Zain’in kimliğinin olmaması, kardeşleriyle birlikte okula gidememesi, yoksunluklar sebebiyle tecrit edilme durumu vardır. Eskiden tecrit edilenler toplum dışındaki mekanlara sürülürken artık birçok mekân, tecrit edilen yerlere dönüşmüştür. Eskiden marjinal suçlular, toplumsal normlara uymayanlar için geçerli olan dışlanma, artık kentte yoksul olanlar için geçerli olmuştur. Filmde kent yoksulluğu ile toplumsal eşitsizliğin temeline inilerek sistemin eleştirisi yapılmaktadır. Ayrıca yukarıdaki görselden hareketle modern şehirlerden dışlanan, geri bırakılan, marjinalleştirilen, ötekileştirilen insanlara gönderme yapılmaktadır. Edgar Morin (2000) “Uygarlık Siyaseti” başlıklı çalışmada şu ifadeleri önemlidir: “En modern şehirlerimizde dışlanmış insanlar, kokuşmuş banliyöler, gecekondu, gettolar, güvensiz bölgeler ve işsizler görüyoruz.” Morin, bu durumun kapitalist uygarlık ile birlikte gelişen bir olgu olduğunu ve uygarlığın gelişiminde sorunların çözülmediğini ve felakete dönüşeceğini belirtir. Labaki, gecekondu ve gettolardaki yaşamlara vurgu yaparak, modern kapitalist yaşamın insanları acımasız bir sürecin eşğine getirdiğinin güçlü bir anlatımı vardır.

Görsel-7: Zain'in çalıştığı dükkânın sokak görüntüsü

Görsel-8: Rahil'in yaşadığı baraka evlerin görüntüsü

Görsel 7’de Zain bakkal dükkânında yoksulluk nedeniyle çalışmakta ve okula gidememektedir. Eğitim hakkından yoksun olan Zain okul aracını görüp üzgün bir şekilde ona bakar. Görsel-8’de ise barakalar içerisinde yürüyen Rahil’in yaşadığı mahallenin sokaklarına aittir. Görsel-8’de görüldüğü gibi sokakta ipe çamaşırlar dizilmiş, sokaklar su ve çamur içindedir. Her iki görselde gecekondu yaşamının yapısıyla özdeşleştirilen,

yoksunluk ve yoksullukla bütünleşen göstergelerden oluşmaktadır.

Görsel-7’de okul arabanın önüne asılan çantalara Zain’in okula gidememe durumuyla özdeşleştirilirken, şehir ve eğitim hakkıyla bağdaştırılan göstergedir. Burada yoksulluğun çocukların yaşam biçimlerini nasıl etkilediği ve çocukların temel haklardan yoksun bırakıldığının göndermesi vardır. Öte yandan yukarıdaki görsellerde düşük gelirlilerin yaşadıkları bölgelerdir ve çocuklar okula gidememektedir. Bu durum Zain’in bakış açısıyla gösterilen okul servisiyle verilmektedir (görsel-7). Zain’in okuma ile ilgili isteği farklı sahnelerde söylem düzeyinde somutlaştırılmaktadır. Görsel-7’de mekân ve yoksulluğun güçlü ilişkisine vurgu yapılmaktadır. Eğitim hakkının ekonomik durumu iyi olanların sahip olabileceği bir durum olduğu gösterilmektedir. Bunun yanında gecekondu mahalle mekânı toplumsal bilincin bir göstergesi olarak sunulmaktadır.

Görsel-8’de karşıdan karşıya ip germek suretiyle çamaşır asmak fakir mahallelerde çok yaygın olarak görülen bir durumdur. Bu gelir düşüklüğü ve yoksul olma biçimiyle ilişkili bir göstergedir. Gelir seviyesinin yükseldiği yerlerde kurutma makineleri, çamaşır asmanın yerini almıştır.

Filmde mekânsal bölünme ve toplumsal kutuplaşmalara dikkat çekilerek, bireylerin erişim, söz sahibi olma ya da olamama ötesinde insan hakları sorununa vurgu yapılmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte yoksul ve geri kalmış toplumların durumları daha da kırılğan hale gelmiştir. Gettolara dönüşen kenar mahalle insanların yaşadığı en temel problemlerden biri barınma sorunudur. Barınma, eğitim ve sağlık haklarından yoksun bırakılan bireyler her türlü eşitsizlik, dışlanmışlık, yoksulluk, sosyal adaletsizlik problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Labaki, insan onurunu koruyacak birtakım evrensel insan haklarından yoksun kentin farklı görünümünden hareketle Lübnan’ın kentsel yaşamının portresini çizmektedir. Filmde, kent yoksulluğunun temelde bir insan sorunu olduğu ve bunun sistem ve bireyler tarafından nasıl ihlal edildiğinin eleştirisini yapılmaktadır.

Görsel-9: Rahil’in yaşadığı baraka evlerinin görüntüsü

Görsel-10: Rahil’in yaşadığı mahallenin uzaktan görüntüsü

Görsel-9’da Zain’in amorsundan Rahil’in yaşadığı evlerinin yakın plan görüntüsüne yer verilmektedir. Görsel-10’da ise Rahil’in yaşadığı kenar mahallenin tekinsizliği, Rahil’in mahalleye doğru yürüyüşüyle gösterilmektedir. Labaki, bu görsellerle kent mekanlarında yoğun bir yaşam alanı işgal eden gecekondu ve baraka evlerdeki kadın ve çocukların

yaşamlarını öne çıkarmaktadır. Bu mekânlarda sadece kadın ve çocukların yaşamından sahnelere yer verilmektedir. Labaki yukarıdaki görselde baraka şeklindeki mekanlara vurgu yaparak mekanlardaki göçmenlerin ve kenarda kalan yoksulların yaşadıkları yerlere dikkat çekmektedir. Kent aslında tarihsel süreçte insanoğlunun gelişme çizgisinin bir göstergesidir. “Kent; “ilerleme”, “uygarlık” ve “aydınlanma”nın taşıyıcı unsurları olarak görülebilir” (Ertan ve Ertan, 2013, s. 46). Kente ait bu unsurların insan hakları açısından bir ilerleme sağlayamadığını ve kent yaşamının insan sorunlarının yoğunlaştığı yerler vurgusu vardır. Kentler aslında ilerlemenin, insanca yaşamın, uygarlaşmanın ve birtakım haklara sahip olunan mekanlardır. Filmde kent, yoksulluğuyla düzensizliklerin, eşitsizliklerin ve karmaşanın yaşandığı kompleks yapılar olarak öne çıkmaktadır. “Dünya nüfusunun sürekli artması, kentlerin orantısız büyümesi, beraberinde ekolojik çevre problemleri, işsizlik ve yoksulluk gibi sorunların artmasına neden olmaktadır” (Mutlu, Vd., 2016, s. 241). *Kefernahum* filminde kentlerde insanların barınma ve çalışma problemlerinin arttığı mekanlar olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında alt sınıftakilerinin modern dünyaya ait etkinlikleri yapamadıkları, eğitim haklarından yoksun oldukları, sağlıktan yeteri derece yararlanamadıkları farklı karakterlerin durumuyla somutlaştırılmaktadır.

Sosyo-kültürel olarak kentleşme olgusu demografik ve ekonomik olarak kentleşen nüfusun, kentin normlarını ve yaşayış tarzını benimsemesi ve buna göre yaşamasına ‘kentleşme’ demektir. “Kentleşme temelde bir kültür değişmesidir. Kentleşme için kent kültürünün geliştirilmesi yanında, kentte yaşayanların fiziksel ve davranışsal olarak da uyum içinde olmaları gerekmektedir” (Ulusoy ve Vural, 2001, s. 8). Bu anlamda *Kefernahum* filminin en önemli özelliği, kent yaşamının uyumsuzluğuna odaklanmaktadır.

Gecekondulaşma, kentleşme sürecinin yetersiz kaldığı sağlıklı bir yapılaşma biçimidir. Gecekondu, kırsal ve kentsel alanlar arasında, arafta kalan yerlerdir. Filmde kırsal alanda görülen dayanışmacı ve yardımlaşmacı durum kaybolmuş ve bunun karşılığında norm bozukluklarına ve sosyo-patolojik bozukluklara yer bırakmıştır. Günümüzde birçok kent demografik ve yapılaşma olarak büyümesine rağmen kentin sosyal ve ekonomik haklardan yoksunlaşan bir kentsizleşme hali söz konusudur. Filmdeki kentleşme metaforlarıyla nüfus yığılması veya mekanların genişlemesinden çok kent yaşamında insan niteliğinin kaybolması anlatılmaktadır. Göç, yoksulluk ve sefaletle birlikte gösterilen gettolaşan kent biçimleri, insan yaşamını, onurunu, insanca yaşama hakkından mahrum yerler olarak varlığını sürdürmektedir.

Görsel-11: Zain ve Sahar'ın çatıdaki görüntüsü

Görsel-12: Sahar'ın bakışıyla uçan güvercinlerin görüntüsü

Görsel-11’de Zain ve Sahar iki kardeş oturdukları mahalleyi gören evlerin çatısından oturmaktadırlar. İkisi havada uçan güvercinlere bakıp konuşmaktadır. Sahar’ın güvercinlere bakıp “*şu kuşlara baksana ne kadar güzeller*” söylemi iki kardeşin özelemleriyle ilişkilendirilebilir. Sahar ve Zain’in yaşadığı mahallenin, sahip oldukları ailenin, kendi yaşamlarının omuzlarına yükledikleri yüklerinde kuşlar gibi uçup özgürleşmeyi anlatmaktadır. Burada güvercinler özgürleşmeyle bağdaştırılan bir metafordur. Sahar ve Zain’in özgürleşme özelemlerini yansıtmaktadır. Görsel-11 ve 12’de iki kardeş aileleriyle birlikte yaşadıkları yoksulluk, küçük yaşta çalışmak zorunda kalmaları, yeterli derecede beslenmemeleri, eğitim almamaları gibi insani hak ve ihtiyaçlardan yoksun durumdan kurtulmanın özelemine bir göndermedir. Ayrıca çocukların ve ebeveynlerin arasındaki iletişimsizliğin dışavurumudur.

Görsel-13: Aynı yatakta Zain’in kardeşleriyle birlikte uyumasının görüntüsü

Görsel-14: Zain’in kardeşlerinin ev içindeki görüntüsü

Görsel-13 ve görsel-14’te dar bir evde çok fazla çocuğun bir arada ve kötü yaşam koşullarında yaşadığı gösterilmektedir. Görsel-13’te Zain, kardeşleriyle birlikte aynı yatakta iç içe uyumaktadır. Çocukların kendi başlarına bir yatakları olmadığı gibi ev içi mekânı sağlıklı, dar, sıkışık ve konforlu yaşamdan uzak bir görünüme sahiptir.

Kent yoksulluğunun en önemli özelliklerinden biri hane halklarının ve konut varlıklarının maddi özelliklerine dayalı olarak konut yoksunluğudur. Modern dünyada çok sayıda çocukların olması fakirliğin ve barınmanın en temel nedeni olarak gösterilmektedir. Kentleşme, bireylerin kırsal sefaletten kurtulmak için güvenli liman arayışları sonucundan her geçen gün daha da büyümektedir. Ancak plansız, alt yapısı oluşturulmadan büyüyen kentler, suç oranları ve eşitsiz bir yaşamının temelini oluşturmaktadır. Labaki, filmde mahalle yaşamındaki ailelerin ve çocukların genel atmosferini mekanla ilişkilendirmektedir. Barınma ihtiyaçlarının karşılanmadığı, insanların önemli bir çoğunluğu yoksulluk ve yoksunluk çekmektedir. Yoksunluk, bir kişinin bir toplum için genellikle gerekli veya yaygın olarak kabul edilen koşullardan yararlanamadığı bir durumdur. Filmdeki yoksulluk kişilerin haklara ulaşamadığı yaşamını devam etmek için temel asgari şartlara sahip olmadığı gösterilmektedir. Labaki’nin sorunlaştırdığı yoksulluk görece bir yoksulluk değil, kişilerin yeterli gıda, barınak ve giyim şartlarından yoksun olduğu, mutlak yoksulluğa gönderme yapmaktadır. Mutlak yoksulluk kişilerin yaşamını olumsuz etkileyen bireyin sahip olması gereken bütün haklardan mahrum olması demektir. Labaki bu yoksulluğu barınmadan hareketle eğitim, sağlık, temiz su

kaynaklarına ulaşamama, maddi ve insanın varlığını ispatlayan gerçek bir kimliğe sahip olmadığına vurgu yapmaktadır. Sahar'ın evlendirilmesinin nedenlerinden biri cehalet olduğu, ikincisi de maddi koşullardan dolayı barınma imkanına sahip olmadığı, mahkeme sahnelerinde babanın (Selim'in) söylemleriyle sorunlaştırılmaktadır.

Görsel-15: Assaad'ın mahkemedeki görüntüsü

Görsel-16: Zain'in anne ve babasının görüntüsü

Görsel-16'da Zain'in anne ve babasının üzgün yüz ifadelerinin görüntüsüne aittir. Görsel-15'te ise 11 yaşındaki Sahar ile evlenen ve tekerlekli sandalye ile mahkemeye getirilen Assaad'ın (Zain'in kızkardeşinin kocası) görüntüsüne aittir. Mahkeme sahnelerinde sorgulanan anne Saud (Kawsar Al Haddad) ve baba Selim'in anlattıkları ve Assaad'ın tanıklığıyla olaylar anlatılmaktadır. Burası normalde sıradan bir mahkeme salonudur. Hâkim taraflara Sahar'ın ölümüne ilişkin sorular sormaktadır. Ancak Labaki mahkeme sahneleriyle Lübnan toplumunun yaşamına yönelik birçok sorgulamaya girişmektedir. Bunun ilki çocuk yaşta kızların evlendirilmesine yönelik sorgulamadır. Geleneksel doğu toplumlarında “evlilik, her şeyden önce erkeğin çıkarını garantiye alacak biçimde, erkeğin güç ve şiddetini kullanabileceği, kadını sömürebileceği bir yapı olarak kurulmuştur” (Godenzi, 1992, s. 56). Labaki, film boyunca kadınların bulunduğu durumun evlilik ve cinsellikle ilgili sorgulamasını yapar. Evliliğin erkek egemen bir tasavvurla şiddete dönüşen biçimini Sahar karakterinin yaşamıyla somutlaştırır. Sahar'ın küçük yaşta evlendirildiği için hamileliği bünyesi kaldıramaz ve Sahar ölür. Sahar'ın ölümüyle yönetmen kadınlarla ilgili çok taraflı sorgulamayı başlatır. Burada çocuk yaşta evliliklerin, Lübnan toplumunun sahip olduğu geleneksel evlilik anlayışının eleştirisi yapılmaktadır.

Öte yandan Sahar'ın evlendirilmeye çalışılması filmde Zain'in bakış açısıyla sorgulaması yapılır. Mahkeme salonunda yapılan sorgulamada, babanın kızına yönelik yaptıklarının gerekçeleriyle itiraf eder. Burada yönetmen çok boyutlu sorgulamaya girişmektedir. Aile, çocuk, evlilik gibi olgular yoksullukla ilişkisi ortaya konulmaktadır. Bu sorgulamada temelde sınıfsal çelişkilerin ve yoksulluğun neden olduğu kötülöklere vurgu yapılmaktadır. Filmde yoksulluk nedeniyle yapılan evliliğin babanın ve annenin, kızına (Sahar'a) rahat bir yaşam sağlama çabası olduğu söylemlerle netleştirir. Burada toplumsal yapıdan kaynaklı çelişkiler ve sınıfsal farklılıkların neden olduğu cinsel ve fiziksel şiddet irdelenir. Bu sorgulamada evlilikle birlikte gelen cinsel şiddetin erkek egemen yapısına dikkat çekilir. Assaad'ın (Nour El Hussein) mahkemede “*11 yaşındaki bir çocuğun evliliğe uygun olduğunu*” ifadesi erkek egemen bakış açısına getirilen bir eleştiridir. Ayrıca filmde evlilik içi cinsel tecavüzün küçük yaşlarda yol açtığı yıkıma

dikkat çekilmektedir.

Ayrıca mahkeme anne ve babanın kendi yaşamlarına yönelik sarf ettikleri sözler yoksul toplumlarının yaşadıklarının bir anatomisidir. Baba Selim'in "*artık kimsenin yüzüne bakamaz olduk, insanlar yüzümüze tükürüyor*" söylemleri maddi yoksulluğun yanında mahalle baskısından kaynaklı haysiyet ve şeref gibi toplumsal yargılarının bir eleştirisi yapılmaktadır. Burada erkek egemen dünyanın ve geleneksel mahalle yaşamının baskıya dönüşen değer yargılarının yanlışlığa sürüklediğinin örtük bir okuması yapılmaktadır. Aynı zamanda anne ve babanın söylemleriyle bağlantılı olarak mahallenin geleneksel yaşam biçiminin dayattığı örf ve ananelere bir itirazdır. Bu eleştirilerin yanında farklı kadınların eşitsiz bir dünyadaki yaşam biçimlerine odaklanmak için Avukat Kadın (Labaki) ve annenin (Saud) yaşam koşullarındaki çelişiklere dikkat çekilir. Burada iyi olan kimdir sorusunun cevabı verilmez. Anne Saud'un avukata yönelik söylemleri mekanla birlikte inşa edilen adaletsizliğe, yoksulluğa ve eşitsizliğe vurgudur. Filmde, kim suçludur, kötü olan kimdir sorusunun cevabı verilmez. Burada Labaki, sadece bir sorgulama yapar, temel toplumsal birtakım mitlere, örflere, geleneklere ve yanlış yargılara dikkatleri çekmeye çalışılır.

Mahkeme sahnesinde Zain'in anne ve babasının söylemleri tarihsel ve toplumsal bir gerçekliğe vurgudur ve yapısal yoksulluğun toplumsal süreçleriyle ilişkilidir. "Yapısal yoksulluğu" yaşayan kişilerin yoksulluğun üstesinden gelmesini engelleyen yapılaşmış bariyerler olduğu söylenebilir. "Söz konusu bariyerler, tarihsel süreç içerisinde örüntüleştirek yapılaşmış demografik, ekonomik, kültürel ve politik döngüler çerçevesinde belirginlik kazanmaktadır" (Uluocak, 2016, s. 156). Filmde gösterilen yapısal yoksulluk; evsizlik, yurtsuzluk, işsizlik, çocuk doğurma, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sınıfsal farklılıklar, mekânın eşitsizlik düzeni, örf ve adetlerden kaynaklı önyargılar, sınıf ve inanç gibi ekonomik, kültürel ve politik süreçlere karşılık gelmektedir. Filmin özünde yapısal yoksulluğa maruz kalan ve bunun bütün şiddetini yaşayanlar kadınlar ve çocuklar olarak gösterilmektedir.

Labaki, kadın ve erkeklerin cinsiyet eşitsizliğine vurgu yapmasının yanı sıra erkeklerin, düzen içindeki çıkmazlarına dikkat çekmektedir. Filmde erkek ve kadınların yoksul olması düzen karşısında edilgen bir duruma dönüştürmektedir. Sadece ev özelinde babanın düzeni ya da erkek egemenliğine vurgu yapılmaktadır. Mahkeme sahnelerinde Zain'in annesi Souad (Kawsar Al Haddad) mahkemeye yönelik cevapları, kadının genel durumunun anlatılması için önemlidir. Filmde Ortadoğulu kadınların kaderini etkileyen cinsiyet, evlilik ve aile sorunlarının kentsel yoksulluk ve buna bağlı olarak mekanlarda kadınların yaşam biçimlerini nasıl şekillendirildiği gösterilmektedir. Filmde bunun en önemli göstergelerinden biri Selim'in karısına yönelik söylemleri oluşturmaktadır. Selim karısına dönerek söylediği; "*evlendiğim güne lanet olsun*" söylemine karşılık karısının bu söyleme karşı bir söylem geliştirmemesi, toplumsal cinsiyet ve geleneksel yaşamda kadına biçilen rollerdeki eşitsizliğe vurgudur.

Geleneksel toplumlarda insanların çocuk sahibi olmaya çalışması var olmayla özdeşleştirilmektedir. Bu durum aynı zamanda ailenin zorunlu, gerekli ve "doğal" bir durum olarak görülmektedir. Filmde baba ve annenin kabul ettikleri aile ve çocuklara dayalı geleneksel yapı, çocuklara karşı sorumlulukları yerine getiremedikleri Zain'in

mahkeme salonunda anne babasını suçlamasıyla irdelenmektedir. Labaki, filminde aile kurumunu doğrudan hedef almasa da aile kurumunda anne ve babanın sorumluluklarını, ataerkil aile yapısını, geleneksel baskıları, ekonomik ve sınıfsal eşitsizliklerinin eleştirisi yapmaktadır. Modernleşmeyle birlikte kentlerin büyümesi modern binaların hemen bitişiğinde gecekondulaşma çocukların yaşamında ruhsal bir travmaya dönüşmektedir. Kapitalist yaşam, yoksullara aile yükümlülükleri dayatması altında ağır ekonomik yükler bindirmektedir. Kentlerin kenarlarındaki gecekondularında, kadınların ve çocukların kendi seçimlerini belirleme şansı olmadığını, cinsel ve entelektüel ihtiyaçlarını, evlilik ve aile sisteminin yozlaşan biçimleri karşısında ezildiklerine ve yaşamdaki çelişkilere yer verilmektedir. Labaki, mahkeme sahnelerinde Zain'in anne babasına yönelik eleştirileriyle toplumsal eşitsizlikleri ve çelişkileri açığa çıkarmaya çalışmaktadır.

Görsel-17: Zain'in bakışıyla çocukların görüntüsü

Filmde Lunapark ve çocukların mutluluğu özdeşleştirilen birçok sahneye yer verilmektedir. Görsel-17'de Zain'in bakış açısıyla balerindeki çocukların sevinç çığlıklarına yer verilmektedir.

Zain'in yaşadığı mahallede çocuklar silahlarla oynamaktadır. Gecekondularında çocuklar annelerinin yanından değil, sokaklarda, metruk ve tekensiz yerlerde tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. Filmde lunaparktaki balerin ile çocuklar annelerinin yanında oyun oynayarak güvenli bir şekilde sevinç çığlıkları atmaktadır. Ancak Zain'in ve kardeşlerinin böyle bir durumu söz konusu değildir. Zain'in yaşadığı yerde çocukların oyun hakları ellerinde alınan eşitsizliklerin mekânı olarak gösterilmektedir. Öte yandan iki farklı durumdaki çocukların ait oldukları zengin ve yoksul dünyanın bir tasavvuru vardır. Yoksul mekanlarda her türlü yoksunluğu çeken çocukların ecelleriyle ölmeden gittikleri çocukların kendi aralarındaki diyaloglarla somutlaştırılmaktadır. Zain'in lunaparkla ilgili tasavvuru birçok çocuk ve kadının yaşadığı mutsuzluğa, eşitsizliğe gönderme yapılmaktadır. Mekanik balerin cansız dünyanın ruhu gibidir. Çocuklar gölgesinde mutludurlar. Zain'in annesi ise geleneksel değerlerle yetişen cahil bir kadındır. Birçok kardeş olmalarına rağmen anneleri onlarla bir iletişimi yoktur. Zain ve kardeşleri anneleriyle mutlu hiçbir anının gösterilmemesi, eşitsiz bir dünyada çocukların sahip olduğu olanakların farklılıklarına dikkat çekilmektedir. Her çocuğun çocukça sevinçlerini yaşamaması gerektiği halde birçok çocuğun yaşayamadığı, her çocuğun oyun ve oyuncaklara ihtiyaç duydukları güvenli bir dünyanın inşa edilmesi gerektiğinin yan

bir okuması yapılabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Kefernahum filmi “gerçekçilik” akımlardan etkilenecek toplumsal olay ve olguları dramatize etmeden kendisine ait bir üslupla anlatmaktadır. Göç ve yoksulluk birçok yönetmenin ilgisini çekmekte ve sinemada sürekli bir yansıması görülmektedir. *Kefernahum* filmi de göç ve yoksulluk olgusunu birçok açıdan ele alarak izleyiciye farklı bakış açısı kazandırmaya çalışmaktadır. Göçle gelen farklı etnik grupların, gecekondularda yaşayan yerli halkın ve diğer alt gruplardaki kadın ve çocukların yaşadıkları sosyal eşitsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine odaklanmak açısından önemlidir.

Kefernahum filminin bütün sahnelerinde yoksulluğun bütün biçimlerini görebilmek mümkündür. Labaki, filmde yoksulluk koşullarını yaratan, kadın ve çocukların üstesinden gelmelerinin zor olduğu daha geniş toplumsal süreçlere ve yoksulluğu yapılanma biçimlerine odaklanmaktadır. Filmde yoksulluk, yaygın bir olgu olarak gösterilir ve yoksulluğun aşılması ancak bireysel çabalarla toplumsal normları yıkarak üstesinden gelinebileceği gösterilmektedir. Filmde yoksulluğun bir kültür biçiminin olduğu vurgusunun yanı sıra aynı zamanda politik sürecin bir parçası ve küresel kapitalist ekonominin bir sonucu olarak anlatılmaktadır. Toplumdaki yapısal güçler; sınıflı toplumun, toplumsal cinsiyetin, etnik ayrıştırmaların, mesleki durumun ve eğitim seviyesinin belirleyicileri olduğunun alt göndermeleri yapılmaktadır.

Kefernahum filminde, göçmen kadınlardan hareketle göçlerin sınıfsal eşitsizliklere ve toplumsal cinsiyet eşitsizlik boyutlarına dikkat çekmeye çalışılmıştır. Öte yanda Labaki, kadınları ve çocukları merkeze alarak geleneksel toplumun ataerkil yapılanma biçimini eleştirmektedir. Filmde bireysel suçlu ya da bireysel kötü yoktur. Kötü olan insan yaşamının birçok toplumsal yargılarla örülme biçimidir. İnsanlar her yerde toplumsal yapılanma biçimleriyle zincire vurulmuştur ancak derin bir sorgulamayla kendi zincirlerini fark edebileceği çocuk Zain’in mücadelesiyle somutlaştırılmaktadır.

Kefernahum filminin başlangıcından sonuna kadar, küresel kapitalist sisteminin etkisiyle artan göçlerin bireysel ve toplumsal sonuçlarına yönelik tasavvurlara yer verilmektedir. Bir toplumun sorunlarını anlamak ve yaşam biçimi hakkında bilgi sahibi olmak için, kent mekanlarına bakmak gerekmektedir. Kent mekânı tarihsel bir olgudur ve ilgili toplumun kültürü, dolayısıyla yaşam biçimi hakkında bilgiler barındırır. Labaki de Lübnan toplumundaki yoksulluğu, eşitsizliği ve sınıfsal farklılıkları mekanla ilişkisini kurarak bir gerçekliğe vurgu yapmaktadır. Bu anlamda *Kefernahum* filmi toplumun gerçekliğini anlatan bir flanör işlevini gördüğü söylenebilir. Zain karakterinin yaşadıkları, mekânsal anlamda geniş bir deneyim sunmaktadır. Zain’in yaşadığı yoksul mahalle, Rahil’in yaşadığı baraka tarzı gettolaşma ve Zain’in hapisane süreci toplum gerçekliğinin mekanla ilişkisini ortaya koymaktadır.

Filmde Ortadoğu’da cemiyetle birleşen kent görünümleri bireyciliği yok ettiği ve insanlar kendi yoksul yaşamlarını sürdürürken kaderci ve teslimiyetçi bir şekilde

davrandıkları vurgulanmaktadır. Geleneksel yaklaşımın etkisiyle şekillenen kadercilik bireyin kendisini var etmesinin önündeki en büyük engel olarak gösterilmektedir. Fakat Zain'i karakteri küçük yaşına rağmen bulunduğu ortamın toplumsal düzeni fark etmiş ve bunun için ailesi dahil herkese mücadele etmeye çalışarak özgürlükçü, özerk bir bireyin inşasına yönelik bir bilinç uyandırmıştır. Labaki filmde, bunu bir çocuğun eliyle yapması önemlidir. Öte yandan *Kefernahum* filmi Ortadoğu toplumların kent görünümüne yönelik mekânın inşa edilme biçimine odaklanmaktadır. Labaki böylece kent mekânların çevresinde çeperlenen gecekondu mahallelerindeki farklı kimlik problemlerine dikkat çekmeye çalışmaktadır. Kent mekanları; toplumsal süreçte çoğulculuğun, özgürleşmenin, hoşgörünün, sanatın, uzmanlaşmanın, değerlerin geliştiği alanlardır. Labaki kent mekânı içinde gecekondu mahallelerini odaklanarak özgürleşmeye karşı cehaletin, yabancılaşmanın, suçun, yoksulluğun, toplumsal ahlakın, eşitsizliğin, toplumsal cinsiyette yönelik eşitsiz tutumların, kimliksiz durumlarını öne çıkarmaktadır. Bu anlamda Labaki evrensel insan problemlerini öne çıkaran ve ışık tutan bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

Extended Abstract

In the film *Capernaum*, the chronic global issues of migration, the plight of women, gender inequality, and poverty are narrated in connection. Labaki focuses on the misery experienced by women and children, especially in the Middle East and particularly in Lebanon. The study begins with a definition of poverty by the researcher, followed by a discussion on urban poverty. Accelerated internal and external migration, as a result of the global capitalist system, is transforming the urban landscape, making it impossible for hundreds of thousands of people migrating to cities to exercise their unique rights. The film criticizes issues such as housing, gender inequality, traditional social structures, poverty, child marriages, exploitation of migrant women, and human trafficking. This study aims to illustrate the experiences of migrants in terms of increasing global mobility, spatial experiences, and fluidity, focusing on the poverty and the problems of people in shantytown neighborhoods that have become ghettos, using the film *Capernaum*.

In the study, establishing a direct relationship between the capitalist system and the concept of poverty and clarify this connection is of significant importance. The increasing global fluidity in recent times and the forms of impoverishment in overcrowded cities create an important field of study for disciplines such as economics, politics, sociology, and cinema. The film *Capernaum* (2018), in this sense, focuses on the inequalities.

The film extensively incorporates numerous images, metaphors, and codes related to the portrait of people, making the choice of methodology crucial to the study. Labaki, by consistently using close-up shots in the film, draws attention to the traumas caused by poverty in people. This study utilizes semiotics and discourse analysis methods to comprehend how poverty destructively impacts individuals. Semiotics and discourse analysis are widely used methods in film studies. In addition to the semiotic method in film, discourse analysis is also used to reveal social contradictions, power structures, and inequality. The analysis of the study focuses on shedding light on the literal and basic meanings of signs; while delving into the connotations associated with these basic meanings.

In the film Capernaum, various forms of poverty can be seen in all scenes. Therefore, in the analysis and findings section of the study, the focus is on poverty through women and children, emphasizing different types. Labaki attempts to convey the challenges women and children face in overcoming the conditions of poverty created by the system. Viewing poverty as a widespread phenomenon, Labaki views emphasizes that overcoming poverty is only possible through the breaking down social norms with individual efforts. The film generally draws attention to structural forces in society, such as the lifestyles, class affiliations, perspectives on gender, professional situations, and education level of individuals in the lower class. Labaki emphasizes that poverty is not only a cultural form, but also a political process with global implications. To illustrate these phenomena, Labaki uses scenes from courtrooms, educational institutions, and prisons to highlight the dysfunction of the system. Poverty is often associated with specific locations in the film. Labaki frequently employs close-ups of women and children to strengthen the relationship between poverty and space. Looking at the overall study, it is emphasized that both migrant and non-migrant women and children in the lower strata of society experience severe poverty. They struggle to meet their basic human needs, face violence from family or others, and encounter challenges in overcoming their problems. In conclusion, the film shows the destructive effects of people's lives in creating and maintaining of poverty in urban life under the prevailing capitalist order.

Etik Beyanı: Yazar çalışmanın, etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Yazar Katkıları: Yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

- Akpınar, İ. E. (2018). *Küreselleşme, politik mekân ve iktidar: alternatif bir jeopolitik değerlendirme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tekirdağ.
- Arpaçoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven*, (M. Rifat, S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri*, (B. Vardar, M. Rifat, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. (Ü. Öktem, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

- Bazyar, C. K. (2016). Mitoloji ve çağdaş sanat. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (18), 113-130.
- Castles, S. ve Miller, M. J., (2008). Göçler çağı: modern dünyada uluslararası göç hareketleri. (B. Bal, U. Akbulut, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Es, M. (2008). *Yerel siyaset*. Şentürk, H. (Ed.) içinde. Kentlilik Bilinci ve Yerel Siyaset, (ss.91-114). İstanbul: Okutan Yayınları.
- Ertan, K. ve Ertan, B. (2013). *Kentli hakları: Kent ve insan hakları bağlamında kentsel hizmetlere erişim hakkı*. Berk, S. K., Semerci, P. U. (Haz.) içinde, Kentsel dönüşüm ve insan hakları. (s.45-72). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Geray, H. (2014). *İletişim alanından örneklerle toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel, Çev.), Isparta: Ayraç Kitabevi.
- Godenzi, A. (1992). *Cinsel şiddet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. (M. Yalçın, Çev.). Ankara: İmge Yayınevi
- Işık, E (1998). *Beden ve toplum kuramı: özneni sosyolojisinden beden sosyolojine*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kaçar, F. (2022). *Kimlik öteki ve ötekileştirme bağlamında sinema: Fatih Akın'ın filmlerinde göç ve kimlik olgusu*. İstanbul: Urzeni Yayınları.
- Kaçar, F. (2022). Anaakım Türk komedi sinemasında stereotip olgusu “Mahsun Kırmızıgül’ün filmlerinde stereotip ve klişelerin analizi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 685-698.
- Kaçar, F. (2023). Fatih Akın’ın filmlerinde kimlik, ötekilik ve göç olgusu. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 305-320.
- Karaman, E. (2017). Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce’in göstergebilimsel yaklaşımlarının karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 25-36.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir hakkı*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları
- Marcuse, P. ve Van Kempen, R. (Eds.). (2002). *Of states and cities: The partitioning of urban space*. Oxford: Oxford University Press on Demand.
- Mısırlı, G. ve Erdoğan, M. (2021). Ayasofya ile ilgili haberlerin medya ve ideoloji bağlamında çözümlenmesi: *Türk yazılı basını örneği*. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 351-372.
- Morin, E. (2000). Uygurlik siyaseti. (S. Köm, Çev.). Morin, E., Nair, S. (Ed.) içinde, *Bir uygarlık siyaseti*. (s.153-197), İstanbul: Om Yayınları.
- Mutlu, A. Reyhan, H. ve Doğan, H. H. (2016). *Kentleşme*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Mutlu, A. ve Batmaz, N. Y. (2020). *Kent hakkı*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Osmanlı, U. (2019). Kent mekânında toplumsal ayrışma (gettolaşma) ve Richard Sennett’in açılma korkusu kavramı. *Journal Of International Social Research*, 12(65). 667-675.

- Önder, H. ve Şenses, F. (2005). *Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluk düşüncesi*. B. Ülman, İ. Akça (Ed) içinde, İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar (s.199-221). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Özkan, Y. E. ve Sıdal, S. (2008). Kentin dönüşümü ve yoksulluk. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 6(24), 22-49.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. *Journal of Yasar University*, 4(16). 2661-2698
- Öztürk, S. (2012). *Mekân ve iktidar, filmlerle iletişim mekânlarının altpolitikası*. Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Park, R. E. (2015). Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler. (P. Karababa, Çev.) içinde, Park, R. E. ve Burgess, E. W. (Ed.) *Şehir*, (s.37-89). İstanbul: Heretik Yayınları.
- Parsa, S. ve Parsa, A. F. (2012). *Göstergebilim çözümlenmeleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Pierce, C. S. (1982). *Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition*. Fisch, M. H. (Ed.), Volume 1, (s.1857-1866). Bloomington: Indiana University Press
- Reed, E. (1985). *Kadın özgürlüğünün sorunları* (Z. Saraçoğlu, Çev.), İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Rifat, M. (2007). *Homo semioticus ve genel göstergebilim sorunları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sancar, M., K. (2018). Göstergebilimsel film çözümlenmelerinin Bergsoncu eleştirisi. *SineFilozofî*, 3(6), 23-38.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji düşüncesinin özünde öteki ile ilişki* (A. Sönmezay, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.
- Uluocak, Ş. (2016). *Sosyolojik açıdan yoksulluk olgusu*. Arslan, A., Çağlayandereli, M. (Ed.). Sosyoloji günlük yaşamı anlamak (s.153-179) içinde, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Yetkiner, B. ve Enser, V. (2022). *Çocuk göçmenler ve sinema bağlamında “Kefernahum” ve “Misafir” filmlerinin göstergebilimsel analizi*. Kuyucu, M., Çiftçi, H. (Ed.) içinde, A’dan Z’ye iletişim çalışmaları-5. (s. 117-141). Cilt:1, Adıyaman: İksad Yayınevi.
- Yücel, T. (2008). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.